

Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag - Årsskrift for 2009

SKARVSETTA

SKARVSETTA

er et årsskrift som Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag gir ut i fellesskap. Det har fått et navn som du kanskje synes er litt underlig. Bakgrunnen er denne: Før i tida var det ganske vanlig rundt om i grendene på Hitra at folk hadde mer eller mindre faste plasser der de samla seg, fortalte historier og løste lokale verdensproblemer. Ofte var det i godværet på søndager eller lørdags ettermiddager at folk kom sammen og hygga seg på denne måten. Tett i tett kunne de sitte utover lyngrabbene, gjerne med god utsikt, i le for austavindstrekken. På Sandstad hadde de en slik samlingsplass som ble kalt Skarvsetta. Namnet kommer trulig av at her satt folk tett som skarven på et skjær. Årsskriftet vårt skal forsøke å videreføre fortellertradisjonen og historiene fra Skarvsetta og fra liknende samlingsplasser rundt om på Hitra. Velkommen til Skarvsetta.

Før brannen i 1963 lå bygningene på Dolm prestegård tett i tett ved veien vest for kirka. Nærmest kirka lå den eldgamle Herrestua, som var tilbygd hovedbygninga fra året 1800. På sidene 17 - 20 finner du en bildemontasje om Dolm.

INNHold

Side 2	Skarvsetta
Side 3	Innhold
Side 4	Leders hjørne
Side 5	Kvinnekamp på 1700-tallet
Side 15	Historien om seilskøyten "Fiskeren"
Side 17	Glimt fra Dolm
Side 21	Slemme golfballer
Side 24	Idar Kristiansen – elsket og omstridt lærer
Side 30	Siv – nyttevekst eller ugress?

Lederens hjørne

Hitra historielag arbeider videre. Innsatsen har kanskje ikke vært så omfattende som vi kunne ha ønska i 2009, men styret har forsøkt å følge opp lagets viktigste saker også dette året. Det viste seg ganske fort at et lite lag som vårt, ikke hadde økonomisk ryggrad nok til å gi ut Skarvsetta aleine. Museet har betalt det meste av trykkekostnadene med Skarvsetta 2008, og et samarbeid med Kystmuseet er en forutsetning for at Skarvsetta kan fortsette.

Dette bør være positivt for begge parter, men for å få mer jamvekt i forholdet er det viktig at Hitra historielag legger stor vekt på medlemsverving i tida som kommer. Historielaget bør bli en organisasjon med muskler nok til å markere seg i lokalsamfunnet vårt. Det bør være både inspirator, læremester og vaktbikkje. Da trenger laget en leder som kan gi laget mer trøkk enn det jeg har hatt kapasitet til å gi i 2009. Jeg er vant til å være en tordenskjolds soldat, men kombinasjonen styreleder, kasserer og museumsleder er ikke gjennomførbar.

Kystmuseet i Sør-Trøndelag har i 2009 vært gjennom sitt mest spesielle år sia museet ble etablert først på 1980-tallet. Vi er blitt en museumsenhet i Museene i Sør-Trøndelag AS, et av de største museene i Norge. For Kystmuseets 14 ansatte betyr dette at vi nå har 140 kolleger i Trondheim, på Løkken og i Rissa, og det innebærer at vi har et fastere økonomisk fundament enn vi har hatt gjennom mange år som en egen privat stiftelse.

Vi beholder navnet vårt og profilen vår, og svært viktig for vår framtidige virksomhet som lokalmuseum er det at vertskommuneavtalen med Hitra kommune og våre avtaler med Frøya og Snillfjord kommuner er videreført inn i den nye organisasjonen. Dette gjør det mulig for oss å få til et enda større lokalt engasjement og større grad av profesjonalitet enn vi hittil har hatt mulighet til.

Jeg oppfordrer alle til å bli med i Hitra historielag, komme med bidrag til Skarvsetta og engasjere seg i lokalhistorisk arbeid.

Vi håper Skarvsetta 2009 faller i smak.

Svein Bertil Sæther

Kvinnekamp på 1700-talet

Ordet kvinnekamp er knytt til den kampen for likestilling og rettferd som norske kvinner førte gjennom heile 1900-talet, og som vart ei folkerørsle og ein del av den politiske dagsorden i 1970-åra. I denne artikkelen er ordet brukt om ei kvinne sin kamp for seg og sine her på Hitra to hundre år tidligare. Om du vil, må du gjerne trekke ein raud tråd.

Under den gamle fute garden og seinare sorenskrivargarden Fjellvær var det mange husmannsplassar på 1600-, 1700- og delar av 1800-talet. På husmannsplassane budde folk som hadde fått lov av gardmannen til å slå seg ned ein stad på garden, sette seg opp hus og drive jorda der. Som motyting skulle husmannen betale ei avgift for plassen, og husmannen og familien hans skulle arbeide gratis på garden i onnene og elles forplikte seg til å stille opp ved tilseiing og arbeide på garden for betaling. Husmannsfamiliane under Fjellvær var viktige for drifta av denne garden, som etter hiterforhold var ein storgard. Dei var nødvendig arbeidskraft på gardane i ei førindustriell tid, da alt arbeid vart gjort for hand. Og denne arbeidskrafta var kanskje særlig viktig på embetsgardane, der sjølvfolket ikkje deltok så mykje i sjølve kroppsarbeidet.

Ein av husmannsplassane under Fjellvær var Sørsætra. Dette var ein

av dei eldste, og vi kjenner til at det budde husmenn her frå midten av 1600-talet. Frå 1720-åra og fram til 1760-talet var det han Per Olsa og kona Ane Jonsdotter som var husmannsfolk på Sørsætra. Han Per var fødd og oppvaksen her, og ho Ane kom frå Jevika. Dei fekk ein stor ungeflokk. Han Per var dessutan klokkar i Fillkjerka, omgangsskolelærer og ein betrudd mann i bygda. På sine eldre dagar fekk han Per klokkar avtalt med sorenskrivar Jessen på Fjellvær at dei to sønnene Jakob og Anders Persa skulle få overta kvar sin halvpart av Sørsætra etter foreldra. Det hadde ikkje han Jessen noko i mot, for det innebar at det vart fleire hender i arbeid på Fjellvær. Ho Ane Jonsdotter døde i 1764, og han Per Olsa klokkar vandra våren etter. Brørne Jakob og Anders var da godt etablerte på Sørsætra. Han Jakob, som var eldst av dei to brørne, gifta seg først i 1751 med ho Jørren (=Jorun) Arnsdotter frå Kaldklovan, men ho døde året etter. Som enkemann gifta han seg hausten 1754 med ho Eli Eriksdotter. Ho kom frå Ulvågan, der foreldra Erik og Beret var gardfolk nokre år, men ho var fødd og oppvaksen på Mastad, som foreldra dreiv i mange år før dei flytta til Ulvågan. Han Jakob og ho Eli fekk ni barn i åra mellom 1755 og 1770, og åtte av dei levde opp. Det vart så trangt i husmannsstua på Sørsætra at han Jakob og ho Eli måtte

FAKTA:

Skrivemåte av personnamn

I denne artikkelen har eg prøvd å skrive personnamna omtrent som dei vart uttala i gammal tid her på Hitra. På 1700-talet vart alt skriftlig forma på dansk her til lands, også personnamna. Det inneber at dei skreiv Elen Eriksdatter, men både ho sjølv og dei rundt ho sa heilt sikkert "Eli Eriksdotter". Ved fleire høve ser eg i kjeldene at forma Eli har vore så fast at ho har lurt seg inn, dansken til tross. Mannsnamna vart skrive Ole Knudsen og Anders Pedersen og Christen Johansen, mens uttalen her var Ola Knutsa, Anders Persa og Kresten Johansa. I ein tekst som dette, har eg funne det naturleg å bruke desse formene. I eit slektsoversyn eller ei bygdabok er det trulig best å bruke ei lettare fornorsking av dei danske formene, for eksempel Elen Eriksdotter, Ola Knutsen, Anders Pedersen og Kristen Johansen.

bygge seg nytt stuahus. I gammelstua budde han Anders Persa og foreldra Ane og Per, så lenge dei levde. I 1761 gifta han Anders seg med ho Randi Jonsdotter. Dei fekk ingen barn.

Han Jakob og han Anders fekk ingen husmannskontrakt med han Andreas Jessen, eigaren av Fjellvær. Slekta hadde budd på Sørsætra i meir enn hundre år, og både han Per klokkar og sønene hans kjente så inder-

Dette bildet er tatt i gravølet etter han Johan Antonsen på Sørsætra i 1907. Huset på bildet låg på det gamle tunet på Sætra (Sørsætra), der det kalles Tøften i dag. Austerendan av dette huset (midt på bildet) kan godt vera det huset ho Eli Eriksdotter budde i på 1700-talet.

lig godt husmannens rettar og plikter. Kva skulle dei vel med eit papir på det? Hadde dei kunne sett nokre år inn i framtida, så hadde dei tenkt seg grundigare om.

Den 18. september 1772 vart det halde eit arveskifte på Sørsætra. Ein tragedie hadde ramma: Jakob Persa var død. Eli Eriksdotter satt åleine att

med åtte ungar. I kjerkeboka for Hitra, som registrerer alle gravlagde her, står han ikkje innført. Mest sannsynlig kom han vekk på sjøen og vart aldri funne, men kanskje var han på reise eller fiske annan stad og vart gravlagt der. For ho Eli og ungane sin del får vi håpe det siste. Men han Jakob var borte, og ein ny kvardag venta. Ho Eli var langt ifrå den einaste enka i

nabolaget. Ikkje var dei åtte ungane dei einaste farlause, heller. Eldste dotra, ho Anna, var 16 år, og dei to eldste sønene, han Per og han Erik, var 15 og 13 år gamle. Dei tre var mesta som vaksne å rekne, så ho Eli hadde mykje hjelp i dei. Gode hus hadde ho, både stuehus og uthus, ho hadde hest i lag med svogeren Anders, fem kyr, med ungdyr og småfe attåt. Ho

var godt utstyrt med båtar og bruk, innbu og kleda. Skifteforretninga viser at det var eit solid bu, mesta utan gjeld, og der det til og med var både sølvtyt og tinn – høgst uvanlig hos husmannsfolk på 1700-talet. Tapet og sorga etter han som var borte, vart ikkje mindre av dette, men framtida var ikkje håplaus for ho Eli og ungane – trudde ho.

Sommaren 1773 vart det eigarskifte på Fjellvær. Sorenskrivar i Fosen, Andreas Jessen, hadde hatt garden sia 1746, og i 1764 hadde han slutta i embetet som sorenskrivar. Han og kona, Maren Bernhoft, var barnlause, men dei hadde ofte ho Andrea Marcellia Bernhoft, brordottera hennes Maren, buande hos seg. Ho var som ei dotter på Fjellvær. Etter som tida gjekk og dei kom godt opp i åra, fann Andreas og Maren ut at det var på tide å sikre alderdommen. Og da ”dottera” Andrea Marcellia i 1770 gifta seg med Erik Christopher Schanche, fann dei ut at dei skulle tilby garden Fjellvær med hus og krøtter og åtte husmannsplassar til ”svigeronen” for 1500 riksdalar. Erik Christopher Schanche slo til, og sommaren 1773 kom han og kona Andrea Marcellia med den årsgamle sonen Lorentz flyttande frå Ørlandet som nye eigarar og tok over drifta på Fjellvær.

Kjære lesar. No har du fått med deg det du treng for å gå djupare med meg inn i denne historia. Så langt har eg fora deg med historiske fakta, slik vi finn dei nedteikna i protokollar og dokument i arkiva. No skal du og eg

FAKTA:

Persondata

Elen Eriksdotter, fødd ca 1730 på Mastad.
Foreldre: Erik Hågensen og Beret Nilsdotter.
Gifta seg 21.oktober 1754 med
enkemannen Jakob Pedersen Sørsætra
Jakob Pedersen, fødd ca 1727 på Sørsætra.
Foreldre: Peder Olsen klokkar og Ane
Jonsson.
Gift første gong i 1751 med Jorun Arntsdotter frå Kaldkolvan, som døde 1752.

Elen og Jakob fekk desse barna:
Ane, fødd 1755
Peder, fødd 1756
Erik, fødd 1758
Jorun, fødd 1761
Beret, fødd 1763
Anders, fødd 1765
Jakob og Elen, fødd 1767; Elen døde i 1771
Jens, fødd 1770

Jakob Pedersen døde trulig seint i 1771 eller tidlig i 1772, ikkje innført i kjerkeboka for Hitra. Elen Eriksdotter gifta seg på nytt i 1779 med enkemannen Tomas Pedersen frå Gudbrandsdalen. Elen døde i 1789, gravlagt i Fillan, jordpåkastning av kapellan Ross 24.juli 1789 Tomas Pedersen døde i Sandstadvika hos stedotra Ane i 1802

ta ein snartur attom dei orda, som ei fjørpenn skrapa med gotisk skrift mot eit stivt papir for 235 år sia. Bli med!

Det er hausten 1773. Dei fleste av dei tretten husmennene har samla seg på det gamle tunet på Fjellvær, slik dei har gjort kvar haust i lange tider. Bøk-

selavgifta for plassromma dei bur på skal betalas. Dei står i kjerkekleda og kjenner litt høgtid over det som skal skje. Det er godt å få gjera opp for seg. Men i dag er dei litt meir spente enn vanlig, for no skal dei for første gongen møte den nye eigaren av Fjellvær, han Schanche. Dei har flira og tulla litt med namnet hans på vegen hit, men no er det alvor. Lågmælt står dei og pratar og ventar på å bli innbedne. Ingen går inn før dobbeltdøra på hovedlåna blir opna og gardtausa seier: ”Vær så god”.

Det står ei kvinne mellom husmennene. Det er ho Eli Eriksdotter Sørsætra, enka etter han Jakob. Ho er ein av dei. Karane har respekt for ho, og fleire av dei har gitt ho ei handstrekning etter at han Jakob gjekk bort. Dei er einige om at det er to i ho Eli. Ho greier seg nok. Dei sig bortover mot inngangsdøra. Berre han Anders Persa Sørsætra er ikkje med i dag. Han var sengeliggande, fekk dei høre.

Brått fyk dobbeltdøra opp, og ein høgrest ung mann i silkevest og kvite skjorteermer trør raskt ut på trapphella. Han Kresten Botnvika blir så forskrekka at han held på å gå på ryggkulen rett framfor føtene på mannen. Det er han Schanche sjølv. Han lest som han ikkje ser krumspringet hans gammel-Kresten, smiler, ønsker ”Guds fred” og tek dei alle i handa. Så blir dei bedne inn. Karane tek av seg huvene og stig høgtidssamt over dørstokken, sist kjem ho Eli. Dei kjenner seg att når dei kjem inn i stua. Alt er som dei kjem i hau det, berre ”Skrivarn”, som dei kallar han Andreas Jessen, er ikkje her. No tek han

Schanche plass attom det store skrivebordet. Husmennene står tett i lag heilt nede ved døra.

"Nei, men kom nu inn", seier han Schanche, "ta plass".

Han slår ut med handa mot ei rad stolar som står oppstilte ved vegg. Dette er noko nytt. Aldri før har ein husmann vorte bydd sitteplass i stua på Fjellvær.

"Ska vi sett oss?" spør han Per Sørbotn.

"Er du tunghørt?" spør han Schanche, litt skarpt.

Han Ola Knutsa Mellomsætra blir så sprent til å flire.

"Han har så rett", mumlar han for seg sjølv.

Så går dei fram og sett seg, ein etter ein. Sist kjem ho Eli, så ho blir sjølvsgatt sittande fremst ved skrivebordet. Han Schanche løfter blikket frå den gamle rekneskapsboka, kastar et blick på ho, opnar blekkhuset og grip fjørpenna.

"Vi tar forretningene først og fornøyslene etterpå", seier han Schanche og nikkar mot ein breiddfull ølbolle, som står på eit bord ved langveggen.

Karane dultar kvarandre i sida og gliser.

"Gut og kar, ja", kviskrar han Kresten. Han er komen til hektene att no.

Så blir dei ropa opp, ein etter ein. Nokre av dei skal betale to daler, andre tre – alt etter kor stor plassen er. Så skal dei gjera reie for kor mange dagsverk dei

Dette er ei side av det brevet som Andreas Jessen og Erik Schanche sendte til retten 1. juni 1774.

Handwritten text in Old Norse script, likely a legal or official document. The text is dense and written in a cursive hand. At the bottom, there are several signatures and dates, including "1. Juni 1774".

har gjort i våronn og slåttonn og høyonn, kor mange mæling åker dei har skore i skuronna og kor mange dagar dei skal vera med å troske før jul. Til sist blir dei spurt om dei har gjort skyssplikta si og om dei har levert eit kvarter saltfisk, slik dei skal. Schanche kontrollerer at det dei seier stemmer med det som er notert i boka. Han Hans Knutsa frå Nordsætra blir litt raud i toppen når han får høre at fisken han leverte ikkje var godt nok salta, men han Schanche vil ikkje høre nokon protest.

”Du får ta en dag ekstra på låven under treskingen”, seier han Schanche bestemt.

Han Hans, som til vanlig ikkje er skoren for tungebandet, får ikkje fram eit ord. Jau, her er det nye tider, det forstår dei alle. Dei flyttar nervøst på seg, der dei sitt ytterst på stolkanten.

Dei brukar å bli ropa opp etter ein fast rekkefølge, slik plassane står oppført i rekneskapsboka. Han Ola Knutsa Mellomsætra blir ropa opp, gjer opp for seg, svarar på spørsmåla og finn tilbake til plassen sin. Ho Eli veit at det no er hennes tur, så ho har halvt reist seg da han Schanche seier:

”Ole Rasmussen Mellemsæter”.

Han Ola blir forundra sittande og spør:

”E det itj a Eli no, da? Ha De glømt ho?”

Schanche ser skarp på han:

”Er det flere som har problemer med hørselen her? Jeg sa Ole Rasmussen Mellemsæter!”

Ho Eli ser på han Schanche. Her er det noko som ikkje stemmer. Dette er ikkje ein feil, det forstår ho. Her ligg det

ein plan bak. Så, når alle andre er ferdige, blir ho Eli ropa opp:

”Elen Eriksdatter Sørsæter”.

Ho reiser seg, går dei to stega bort mot skrivebordet og legg tre blanke riksdalar framfor han Schanche. Han tek dei, noterer i boka, stiller spørsmåla sine og får greie svar frå ho Eli. Ho har alt på greitt stell, det veit ho. Schanche nikkar, noterer og nikkar igjen. Ho Eli er i ferd med å pusta letta ut da han Schanche rettar seg opp i stolen og stirer beint på ho:

”Det er med beklagelse jeg har fått meddelt at du er blitt enke”, seier han.

”Ja, det e snart halvanna år sia det, no”, svarar ho Eli stilt.

”Jo, og det er meget trist. Meget trist”. Han Schanche ser oppriktig lei seg ut.

”Så nu sitter du alene på plassen?”

”Ålein?” seier ho Eli. ”Å, va det så lekt. Æg har da ungan min hos mæg”.

Ho forstår med det samme ho seier det, at det er akkurat dette han Schanche er ute etter.

”Et enslig kvinnemenneske med åtte børn”, seier han Schanche, ”du skjønner at dette ikke kan fortsette, ikke sant?”

”Kan det itj fortsett?” Ho Eli kjenner det som om ho søkk gjennom golvet og må halde seg i bordkanten. ”Ka e det De meine?” stotrar ho fram. ”Vi greie oss da godt, vi. Vi betale leia og vi gjer det plektarbeidet vi e pålagt. Meir kan De da itj ferlang?”

”Å jo”, svarar Schanche, ”du vet vel såpass at plassen skal forbedres. År for år skal den forbedres, og det klarer naturligvis ikke du og dine børn alene. Du får belage deg på å flytte ved flyttedagen til våren”.

Det blir stille i stua på Fjellvær. Berre knitringa frå den store kakkelowen kan høras. Karane på stolrekka ved veggen rører ikkje ein finger. Ved skrivebordet ser dei ho Eli, drivkvit i ansiktet. Ho stirer på han Schanche. Munnen hennes opnar og lukkar seg, men det kjem ikkje ein lyd. Sakte snur ho seg mot dei som sitt ved veggen.

Så seier ho:

”Ka va det han sa? Sa n mæg ut frå plassen? Jaga n mæg frå Sørsætra?”

Da reiser han seg, han Ola Knutsa Mellomsætra òg:

”Han gjord så ja, Eli, seier han høgt og tydelig”.

No reiser dei seg ein etter ein og blir ståande. Dei ser på han Schanche. Ho Eli snur seg mot mannen bak skrivebordet:

”Vi ha arbeidd hardt på Sørsætra, han Jakob og eg, seier ho med låg stemme. Vi ha dørka nytt land, vi før fem melkkyr og ti saue, vi hauste ni tynna konn.

Plassen ha alder vore så god som no. Og så sei du at vi itj ha forbedra plassen. Du, som knappast ha vore der!”

Det smell ein neva i skrivebordet. No reiser han seg, han Schanche òg.

”Nu får det være nok. Dette finner jeg meg ikke i. Hva er det jeg hører?”

Han ser på ho Eli og på karane som står attom ho.

”Er det oppsetsighet jeg merker? Er det trass? Slikt kan jeg ikke tillate fra mine egne husmenn, i min egen stue. Her er det jeg som bestemmer, og jeg har loven på min side. Oppsetsige husmenn utsiges fra plassen. Var det noen som hadde mer å si? Neivel, da kan dere gå”.

Dei snur seg mot døra for å gå. Han Kresten Botnvika kastar eit langt blikk mot den urørte ølbollen, så følger han dei andre. Da hører dei ho Eli. Ho skjelv i målet, men ho er klår og tydelig:

”Æg mesta han Jakob, mann min, æg, Schanche. Det einaste som holdt mæg oppreist da, va at æg hadd ein heim for ungan min og mæg. No ha du tatt frå mæg det sist æg hadd. No e det itj noka håp fer oss lenger. Du ska ha takk fer den her stunda”.

Ho trekker sjalet sitt rundt seg og går etter dei andre. Dei fleste er komne ut i gangen. Det er berre eit par-tre karar og ho Eli att ved stuadøra. Da seier han Schanche borte frå skrivebordet:

”Det finnes vel fortsatt en mulighet for deg, Elen Eriksdatter”.

Ho Eli og karane stansar og snur seg mot han Schanche.

”Ein mulighet?” Ho Eli ser undrande på han.

Står han der og småflirer? Gjer han narr av ho? Ho kjenner sinnet blusse opp i seg.

”Ka e det du vil mæg?” Ho er skarpare i målet no.

”Jo”, seier han Schanche, ”du som hevder du driver plassen så godt: Da er du vel såpass bemidlet at du kan kjøpe den, da? Kunne ikke det være en løsning for henne, mine herrer?”

Han hadde tenkt det som spøk og ventar latter, men får ingen. Det uroar han litt. Gjekk han for langt no? Verka ikkje splitt og hersk på dei? Han bestemmer seg for å dekke over det siste:

”Du har visstnok gode hus på Sørsæteren, Elen Eriksdatter. Jeg kan kjøpe dem av deg. Du skal få godt betalt”.

Ho vørdet han ikkje eingong. Snakkar han om hus? Ho snakkar om ein heim. Ein familie. Eit liv. Ho går tilbake og heilt bort til han Schanche. Tett inntil han stiller ho seg, ser opp på han:

”E det slik å forstå at De byr mæg å få kjøp plassrommet mett?” spør ho.

Han Schanche trekker seg unna, sett seg ned ved skrivebordet, lukkar rekneskapsboka si og kastar eit blikk på karane som står midt på golvet og følger med.

”Å nei, seier han, så enkelt er det dog ikke. Om jeg skal selge Sørsæteren, så skal jeg selge hele plassen, også den del som din svoger Anders Pedersen driver. Dere må kjøpe sammen”.

Ho Eli snur seg mot dei andre, men ingen seier noko. Dei trekker seg mot døra igjen.

”Og ka bli prisen da, Schanche?” spør ho. ”Ka ferlange De fer Sørsætra?”

Han lener seg tilbake i stolen, legg hendene bak nakken, knip auga litt i høp og seier:

”Prisen? Jasså? Du interesserer deg for den?” han Schanche smiler. ”To hundrede og femti riksdaler, Elen Eriksdatter. For to hundrede og femti riksdaler skal du og din svoger få kjøpe Sørsæteren”.

Dette er spott. Ho veit det. Ingen husmann greier å reise så mange pengar for å kjøpe eit plassrom. Fleire av gardane rundt her er ikkje verd så mykje. Eit par av karane borte ved døra knyter nevane i bukselommene. Dette har ho ikkje fortent, ho Eli. Alt har ho mista no, og så gjer han narr av henne attåt. Og verre blir det når dei hører ho seie:

”Det her lyt æg snakk med n Anders om, Schanche. De får vera så snill å gi mæg tid te i morra, så ska De få svar”.

Det vart ikkje sagt mange orda da dei gjekk gangstien vestover frå Fjellvær den dagen, men da dei kom åt Nordsætra, spurte ho Eli han Hans Knutsa rett ut:

”Ka du trur, Hans? Greie vi å kjøp Sørsætra, han Anders og æg?”

Da svara han Hans:

”Lett no det her vera, Eli. Du skjemma dæg berre ut, ferstår du itj det? Du får da aller med han Anders på det her, kan du skjønn. Det bli fer vidløftig fer dokk. Umulig, vil æg sei. Æg love dæg det, Eli: Vi ska ta ein og kanskje to tå ungan din heim åt oss på Nordsætra, ho Ane og æg. Og det er fleir her som vil hjølp dæg, vera trøgg fer det. Og sjøl får du dæg tjenest på ein gård her, ska du sjå”.

Ho snudde seg beint ifrå dei – og gjekk. Dei skulle sleppe å sjå tårane hennes.

Kjære lesar. Sjølv sagt veit vi ikkje om det var slik orda fall på Fjellvær denne haustdagen i 1773, men at dette gjekk føre seg, det veit vi. Og no begynte Eli Eriksdotter sin kamp for alvor. Heilt åleine kjempa ho den kampen til å begynne med. Ingen hadde tru på at ho skulle greie å overbevise svogeren Anders Persa og kona Randi Jonsdotter om å bli med på å kjøpe Sørsætra. Og om ho no likevel skulle ha greidd å få dei på trua, så ville det vera komplett umulig for dei å reise 250 riksdalar. Dette må ho ha forstått sjølv òg. Men kva gjer ho?

Vel heime på Sørsætra går ho beint borti Gammelstua åt han Anders og ho Randi. Her fortel ho det som har

skjedd, og så ber ho han Anders om å bli med til Fjellvær for å snakke med han Schanche dagen etter. Han Anders blånektar, og ho Randi enno meir. Er ho frå vettet? Dette kan ho da ikkje meine? Han Anders er redd og sjuk og forbanna. Han meiner ho har oppført seg som ein tosk. Ho har skjemt ut både seg sjølv og han. Dette blir han ikkje med på! Ho Randi tilbyr ho Eli og dei minste ungane husrom her hos seg. Dei kan bu her på Sørsætra som før. Men ho Eli minner dei om at det er ikkje husmannen

dag. Dei skal prøve å godsnakke med han Schanche. Få han til å gå tilbake på utseiinga. Dei skal lova å forbedre plassen år for år. Om nødvendig leie hjelp for å få det til. Det blir mesta så dei trur at det her kan gå bra. I alle fall trur han Anders det.

Det var stilla ver dagen etter, så dei rodde frå Sætervågen til Fjellvær. Så slapp dei å gå framom Mellomsætra og Nordsætra. Dei ville helst ikkje snakke med nokon på denne turen til Fjellvær. Da dei kom fram, møtte dei han Schanche.

langte kjøp? Kva skulle han svara da? Korleis kunne han la seg vippe av pinnen av ei enke med åtte svoltne ungar? Og beskjeden frå svigerfaren var:

"Dette får du ro i land, Erik Christopher! Jeg lot deg ikke kjøpe Fjellvær for å sette gården over styr".

Han Schanche hadde berre tidd still og tatt imot. Han visste at svigerfaren hadde rett og at han sjølv hadde oppført seg som ein tosk. Kva var det som kom over han, der inne i stua i går? Alt hadde jo gått etter planen, heilt til han tulla til å

som bestemmer kven som skal bu på ein husmanns plass. Ein husmann har ikkje lov til å ta imot losjerande. Det er han Schanche på Fjellvær som eig her, og det er han som avgjer slikt. Han kjem aldri i livet til å gå med på at ein utkasta familie skal flytte inn og busette seg i nabostua. Ho Eli gir seg ikkje. Det tek tid, men til slutt går han Anders med på å karre seg opp av senga og bli med til Fjellvær neste

che. Han var ikkje i godt humør. Han hadde fått grov kjeft av svigerfaren, Andreas Jessen, kvelden før. Kva for noko? Hadde han tilbydd enka å kjøpe Sørsætra? Hadde dei ikkje vorte einige om at ho skulle bort frå plassen? Hadde han ikkje bruk for all den arbeidskraft han kunne få for å drive Fjellvær på ein god måte? Skulle han no begynne å smuldre opp grunnlaget for drifta av garden? Kven vart den neste som kom og for-

by fram plassen til ho. Så vart han vel for overmodig, da. Han twilte forresten på at dei ville møte opp her i dag, han Anders Pedersen og ho Elen Eriksdatter. Men om dei verkelig kom, så skulle dei møte kvist, det var han bestemt på. Han var faktisk litt nervøs, og det irriterte han.

Utgangspunktet var altså ikkje det beste da han Anders og ho Eli stod framfor skrivebordet hans Schanche denne

haustdagen. Enka og ungeskokken skulle vekk frå Sørsætra, det hadde han bestemt seg for. Alle forsøk frå dei to til å få han til å gå med på at ho Eli skulle få fortsette på plassen, vart blankt avvist. At ho og ungane kunne flytte inn hos han Anders og ho Randi, var heilt uaktuelt. Enten fekk dei kjøpe Sørsætra for 250 riksdalar, eller så skulle ho Eli og ungane ut til flyttedagen på våren – den 14. april.

Om han Anders også skulle ut, ville han vurdere. At han kom hit i lag med dette kvinnemennesket i dag, oppfatta han Schanche som "oppsetsighet" mot husbonden. Ho Eli vart iskald da ho hørte det. Ho våga ikkje eingong å sjå på han Anders. Dette gjekk verre enn ho hadde frykta. Men så hørte ho til si forundring at han Anders spurte om kor lang tid dei hadde på seg.

"Til flyttedagen til våren", sa han Schanche.

"Vi må få områ oss og tenk oss litt om", sa han Anders.

"Vel, så vil også jeg betenke meg", svara han Schanche.

Da dei satt i færingen og rodde heimover, bad ho Randi om unnskyldning. No hadde ho øydelagt ikkje berre for seg sjølv, men for dei alle. Ho fekk ikkje noko svar frå han Anders, men ho såg på ryggen hans at han tok i, der han satt atti og rodde. Så snudde han seg mot ho og smilte. Ho vart så forfjamsa at ho mesta mista den eine åra.

"Ka du vil?" kviskrar ho mot han.

"Ka æg vil?" seier han Anders. "Kjøp Sørsætra, naturligvis. Det e det æg vil!"

Handwritten text in Norwegian, likely a letter or document. The text is written in a cursive script and contains several numbered points (1-4) and a signature at the bottom right. The text is somewhat difficult to read due to the cursive and some fading.

1. Om han Anders også skulle ut, ville han vurdere. At han kom hit i lag med dette kvinnemennesket i dag, oppfatta han Schanche som "oppsetsighet" mot husbonden. Ho Eli vart iskald da ho hørte det. Ho våga ikkje eingong å sjå på han Anders. Dette gjekk verre enn ho hadde frykta. Men så hørte ho til si forundring at han Anders spurte om kor lang tid dei hadde på seg.

2. Om han Anders også skulle ut, ville han vurdere. At han kom hit i lag med dette kvinnemennesket i dag, oppfatta han Schanche som "oppsetsighet" mot husbonden. Ho Eli vart iskald da ho hørte det. Ho våga ikkje eingong å sjå på han Anders. Dette gjekk verre enn ho hadde frykta. Men så hørte ho til si forundring at han Anders spurte om kor lang tid dei hadde på seg.

3. Om han Anders også skulle ut, ville han vurdere. At han kom hit i lag med dette kvinnemennesket i dag, oppfatta han Schanche som "oppsetsighet" mot husbonden. Ho Eli vart iskald da ho hørte det. Ho våga ikkje eingong å sjå på han Anders. Dette gjekk verre enn ho hadde frykta. Men så hørte ho til si forundring at han Anders spurte om kor lang tid dei hadde på seg.

4. Om han Anders også skulle ut, ville han vurdere. At han kom hit i lag med dette kvinnemennesket i dag, oppfatta han Schanche som "oppsetsighet" mot husbonden. Ho Eli vart iskald da ho hørte det. Ho våga ikkje eingong å sjå på han Anders. Dette gjekk verre enn ho hadde frykta. Men så hørte ho til si forundring at han Anders spurte om kor lang tid dei hadde på seg.

Handwritten signature at the bottom right.

Den 2. juli satt presten Johan Støren på Dolm og skreiv eit brev som vart lagt fram og referert i retten på Hopsjøen dagen etter. Dette er siste sida av brevet.

FAKTA:

Husmannsplassar under Fjellvær

Gården Fjellvær var ein storgard etter den målestokken vi har her i området. I 1773-1774 låg desse husmannsplassane under Fjellvær:

Mellomsætra nord	ein husmann
Mellomsætra sør	to husmenn
Nordsætra	ein husmann
Nordbotn	to husmenn
Botnvika	to husmenn
Jobotn	to husmenn
Sørbotn	ein husmann
Sørsætra	to husmenn

Ho kjente at motet vaks for kvart åretak dei tok heimover.

På 1600-, 1700- og store delar av 1800-talet var kvinner umyndige i Norge. Det innebar at om dei skulle ta avgjerder eller forplikte seg juridisk, måtte dei ha ein lagverge, altså ein myndig mann til hjelp, støtte og signering. For å få kjøpe Sørsætra, måtte ho Eli Eriksdotter finne seg ein lagverge. Det kunne ha vore naturleg å be han Anders, men ho Eli hadde tenkt noko anna. Det kunne bli bruk

for ein mektigare kar enn han Anders, frykta ho for.

Søndagen den 10. oktober 1773 var det preke i Fillkjerka. Det var mykje folk der den dagen, og mellom dei var ho Eli. Det var soknepresten sjølv, prosten Johan Støren, som hadde tenesta denne dagen. Johan Støren var sokneprest i Hitra prestegjeld frå 1766 til 1774. Han tilhørte ei heilt spesiell gruppe prestar av fattige bonde- og handverkarkår, som sleit seg til teologisk embetseksamen i 1740- og 1750-åra. Fleire av desse hadde eit langt meir sosialt hjartelag og syn for fattigfolk sine kår enn prestar av embetsmannsstand, og ein slik kar var han Johan Støren.

Da gudstenesta var over denne oktobersøndagen i 1773, ville han Støren skynde seg til skyssbåten og komme seg heim til Dolm før det vart mørkt. Men på veg ned mot fjæra, kom ei kvinne og tok han i arma. Det var ho Eli Eriksdotter, og ho bad om å få snakke med "han far", som folk brukte å kalle presten. Skysskarane var utålmodige og ropa at han måtte komme, men han Støren vinka dei vekk. Han lytta til historia hennes Eli, og der og da tok han på seg å vera lagverge for ho.

Ei tid etter var ho Eli, han Anders og nokre av naboane tilbake på Fjellvær. Dei ville snakke med han Schanche. Det skulle dei få, og etter ei stund kom han ut på trapphella. Eli og Anders ga no beskjed om at dei hadde tenkt seg om og at dei aksepterte kjøpet på dei vilkåra som var sett. Han Schanche vendte seg mot ho Eli og spurte kven som var lagverge for ho.

"Å, det e no prosten på Dolm det, han Johan Støren", svara ho Eli. Dei såg

det lynte til i blikket hans Schanche, så sa han:

"Dere har tenkt dere om.

Det har også jeg. Jeg vil ikke selge!"

"Men De ha da bydd fram plassen åt oss", protesterte ho Eli.

"Har jeg det?" svarte han Schanche, snudde seg, gjekk inn og lukka dobbelt-døra etter seg.

Den 21. november 1773 har Johan Støren igjen gudsteneste i Fillan. Her møter han trulig både ho Eli, han Anders og fleire av naboane, etter at tenesta er slutt. Han Støren har gjort avtale med han Jacob Falster i Kaldklovan om pengelån til han Anders, sjølv låner han ut pengane som ho Eli treng, og så bestemmer han på Eli sin vegne at dei skal reise stemning mot han Erik Christopher Schanche, der han må møte i retten og høre vitneprov på at han har tilbydd Eli og Anders å kjøpe Sørsætra til ein fastsett pris og at dei har akseptert kjøpet og vilkåra.

Dei to naboane frå Mellomsætra, han Ola Rasmussa og han Ola Knutsa, seier seg villige til å vitne i retten. Stemninga blir forkynt i april 1774, og no blir det eit lurveleven. Han Schanche, og ikkje minst svigerfaren Jessen på Fjellvær, blir rasande. Han Jessen leiter fram alle dei juridiske knep han som gammal sorenskrivar kjenner, for å stoppe saka. Dei sender fleire brev og går til åtak på ho Eli, som dei hevdar er personen bakom heile oppvigleriet.

Han Anders blir stempla som ein stor løgnar, men mest rasande er dei på presten Støren, som i si stilling

som sokneprest, skapar kiv og strid. Presten svarar at det har han da ikkje gjort. Han har rådd ”Enken Elen Sæter”, som han syns så synd på og som han er lagverge for, å føre vitne i retten for at ho har snakka sant. Presten kan ikkje forstå at det er å skape strid. Så prøver Jessen og Schanche seg på både pisk og gulrot. Dei sender ei kontrastemning mot ho Eli og han Anders fordi dei har våga å stemne jorddrotten sin inn for retten. Og i eit brev frå Schanche og Jessen datert 1. juni 1774 gir dei eit tydelig signal om at ho Eli kanskje kan få fortsette som husmann på Sørsætra. Men no er det for seint. Saka går sin gang

Dei første dagane i juli 1774 er det sommarting på handelsstaden Hopsjøen. Her kjem saka opp.

Først blir det ført tingvitne på at han Schanche har tilbydd ho Eli og han Anders å kjøpe Sørsætra for 250 riksdaler. Dei to karane frå Mellomsætra gjer jobben sin til punkt og prikke. Han Schanche stiller også nokre spørsmål til dei to vitna, og dei svarar klart og greitt for seg. Så kjem han Schanche med kontrastemninga si, og da svarar ho Eli og han Anders at dei har da ikkje noko vondt i sinne mot han Schanche. Dei har jo berre kalla han inn for å høre vitneprov.

Schanche varslar at han vil følgje opp denne saka på neste ting. Men saka kjem ikkje opp meir. Schanche og Jessen gir opp. Neste gong vi finn noko om Sørsætra i kjeldene er skyldsettinga av plassen den 15. august 1775, og under hausttinget på Eid den 15. oktober 1775 blir det tinglyst eit

skøyte, der Erik Christopher Schanche sel Sørsætra til ”Velagte Danne- mand og Qvinde, Anders Pedersøn og Enken Elen ErichsDatter”, datert Fjellvær, 24. september 1775. Prisen er auka til 290 riksdalar, men så er den eldgamle plassen Sollia heilt ved grensa mot Heggvika kommen med.

Etter eit lite etterspel, der Schanche sitt forsøk på å legge inn ein forkjøpsrett for seg i skøytet blir avvist, er saka avslutta. No var Sørsætra eigen gard, dei som budde her var sjølveigarar og ingen utanforståande kunne lenger jage dei frå heim-plassen sin om dei skikka seg vel. Og det gjorde dei.

Etterkommarane hennes Eli overtok etter kvart heile Sørsætra, og etterslekta hennes bur her faktisk den dag i dag. Dei, og vi andre som har nokre Eli-gonar i oss, har grunn til å vera stolte av ho. Historia om ho Eli er spesiell. Ikkje på grunn av at ho vart enke og satt med ein stor ungeflok, det var det mange som opplevde, både før og seinare. Men det at ho stod fram heilt åleine, tok opp kampen for seg og sine, fekk fleire og fleire med seg og til slutt vann fram, det er heilt spesielt, både på 1700-talet og lenge etterpå. Kjære lesar: Ho Eli Eriksdotter Sørsætra har fortent eit minne. Takk for at du las om ho.

Kjelder:

- Justisprotokoll for Fosen 1772-1786. Statsarkivet i Trondheim
- Ekstraretsprotokoll for Fosen 1765-1810. Statsarkivet i Trondheim
- Pantebok for Fosen 1771-1800
- Pakkesaker frå 1773-1774 i sorenskrivararkivet for Fosen. Statsarkivet i Trondheim
- Kjerkebøker for Hitra 1735 – 1774 og 1775 – 1817. Digitalarkivet
- Skifteprotokoll for Fosen 1751-1783. Statsarkivet i Trondheim, og no i Digitalarkivet
- Roger de Robelin: ”Skanke-åtten”. Røros 1995

Historien om seilskøyten "Fiskeren" (Feskarn)

Skutas egentlige opprinnelse er ukjent. Eier var Hans Jonsen Strand på Innhitra. Hans Jonsen var skipper hos handelsmann Buschmann på Aunøya, og har sannsynligvis tatt over båten da han selv begynte som selvstendig næringsdrivende. Senere ble båten overtatt av sønnene Gerhard og Kristian Strand.

Rundt århundreskifte, eller litt senere, ble båten forlenget til ca. 70 fot ved Kirksæterørens Skibsverft (Vollan/Spjøtvold) og ble da galeasrigget. Senere ble Gerhard eneeier.

Båten ble brukt som kjøpefartøy av skrei i Lofoten og Finnmark hvor fisken ble flekt og saltet i lasterommet. Deretter ble den fraktet hjem og vasket og tørket på bergene. Tørkeperioden varte i tiden april til juni, alt etter værforholdene. Når fisken ble tørr nok ble den igjen lastet om bord og ført til Kristiansund og solgt til eksportør. Tørkeplassene kunne år om annet være Røvikberga, Sunde, Hamnaholmen/Hemnskjelholmen, Kvalholmen og Magerøya. Senere var Gerhard tørkebas (fesktørkar) for Hjalmar Grøntvedt både på Kvalholmen og Børøyberga.

Om høsten og førjulsvinteren ble båten brukt som kjøpefartøy for feit-

sild og storsild som ble saltet i tønner i fiskeværene i Møre, Trøndelag og Helgeland. På stedene der kjøpefartøyene lå oppankret var de avhengige av bistand fra lokalbefolkningen, vanligvis kvinner, som ganet (verket) silda før salting. Da "Fiskeren" lå i Eiterfjorden i Gravvik (nå Nærøy) ble Gerhard og Kristian kjent med to av de kvinnelige ganerne. Bekjentskapet førte til at søstrene Antonette og Otelie Årli ble med "Fiskeren" til Strand hvor de ble gift med henholdsvis Gerhard og Kristian. Siden var visstnok ingen av søstrene tilbake til sine hjemsteder. Antonette fødte ti barn og Otelie seks.

Etter forrige verdenskrigen og motoralderen kom for fullt, falt pengeverdien og mange i bransjen tapte penger. Så også "Fiskerens" eier og reder Gerhard.

Sommerstid lå "Fiskeren" oppankret på Strandabukta, høst og vinterstid lå den i Børøsundet. Båten ble i 1935 lagt i fjæra i Hamnabukta på Vedøya, nedrigget og senere slept til Strand hvor den ble kondemnert. Båten var betegnet som "Skøytefiskeren" og var hele tiden seilfartøy. Det første jeg husker var at den var grønnmalt, senere ble den malt svart med en smal hvit stripe i dekkslinjen. Det er hittil ikke funnet noe godt bilde av båten,

men jeg har forsøkt å tegne den slik jeg husker den fra guttedagene. Jeg er nå den siste gjenlevende av familien som husker båten. Gerhard Strand var min morfar.

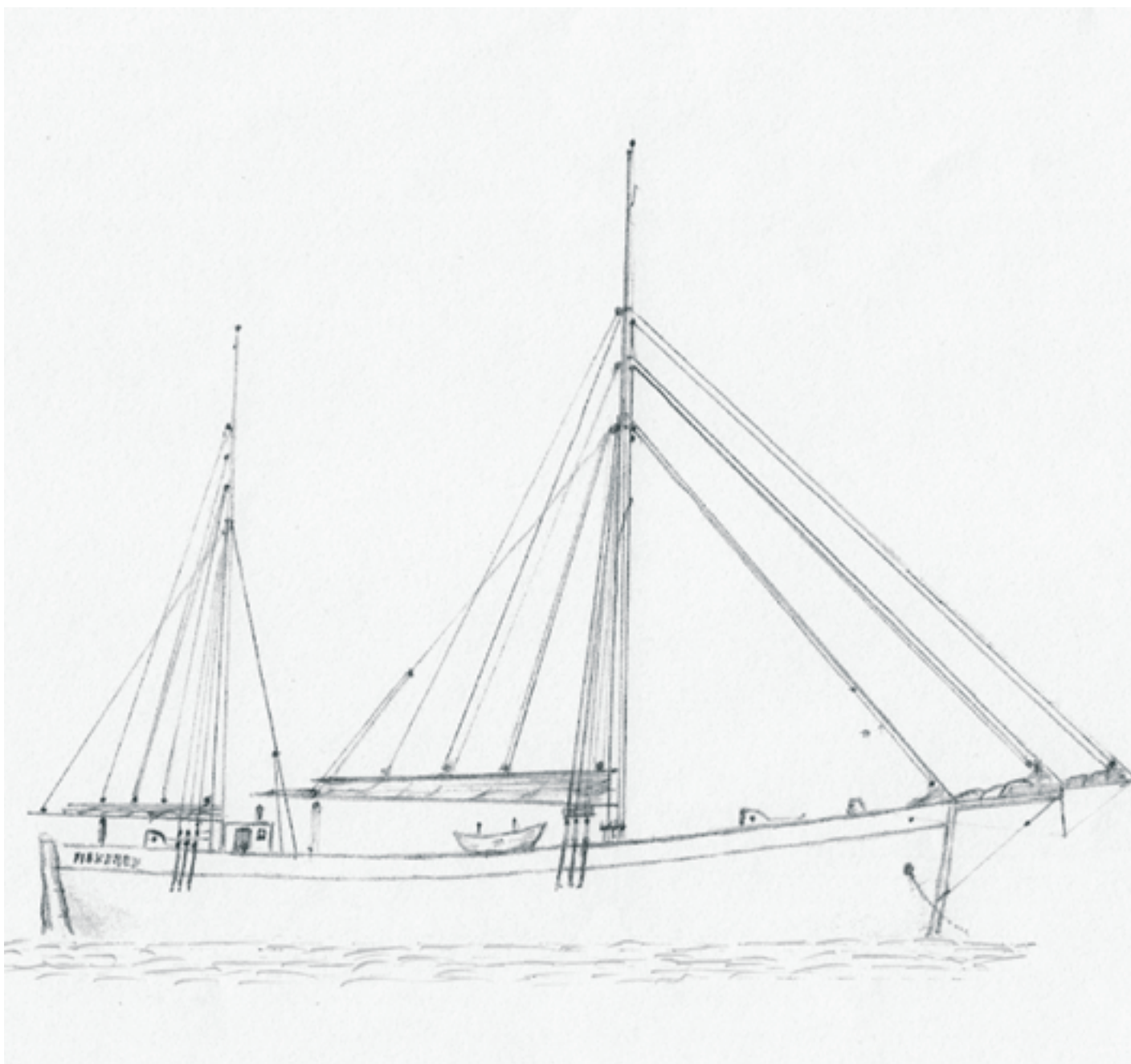
FAKTA:

Eiere av "Fiskeren"

Hans Jonsen Strand: f. 1833 i Selbu, d. 1924. Gift med Dorteia Nilsdotter Hemnskjelholmen. De hadde to sønner, Gerhard og Kristian.

Gerhard Strand: f. 1867, d. 1962, ti barn
Kristian Strand: f. 1871, d. 1953, seks barn

Tegning av seilskøyten "Fiskeren" slik forfatteren husker den. Tegning av Arnfinn Børø.

Glimt fra Dolm kirke og prestegård

Dolm kirke er en av de eldste bygningene som fortsatt er i bruk på Trøndelagskysten. Vi vet ikke akkurat når denne kirken ble bygd, men første gang vi finner Dolm nevnt som kirkested i de skriftlige kildene er i Olav Engelbrektsens jordebok fra 1530-årene, altså i katolsk tid. Vi kjenner ikke til om det noen gang har bodd en katolsk prest på Dolm, men om presten ikke flyttet til Dolm samtidig med at det ble kirkested, så gikk det antagelig ikke lang tid før Dolm også ble prestegård.

Slemme golfballer

Jeg har et noe anstrengt forhold til mine egne golfballer. Alle golfballene jeg kjøper er nemlig noen ondskapsfulle skapninger med små sadistiske hjerner, og stikkende øyne som gjør alt de kan for å ødelegge mitt eminente golfspill.

Men hvorfor er det bare mine baller som er utstyrt med en slik legning? Hvorfor er andres baller elskelige individer som gjør det de får beskjed om?

Andre spillere klapper forsiktig ballen sin på kinnet med for eksempel et sekserjern, hvorpå ballen letter med et tilfreds sukk og svever høyt og elegant over himmelen for omsider å lande silkemykt på det kortklipte området hundre og førti meter lenger fremme.

Det er etter en to, tre slike slag at det blir min tur...

Ballen dukket

Det blir alltid plutselig kø på første utslag når turen kommer til meg. Og hva gjør alle disse utålmodige golfspillere mens de venter? Akkurat... de ser på meg.

Så også denne gangen. De fulgte nøye med da jeg gjorde meg klar, og derfor så de tydelig at det lille beistet, golfballen altså, faktisk huket seg ned i

det jeg skulle rappe til den. Den huket seg ikke ned fordi den var redd for å bli slått, golfballer er skapt for å bli slått på. Nei, den huket seg sammen av pur jævelskap bare for å dumme ut sin eier.

Hva gjør man så? Hva annet er det å gjøre enn å late som ingenting og daske til en gang til. Og for at svinet ikke skulle rekke å komme seg unna igjen, pælmet jeg til med den kraft og fart det er mulig å oppdrive med en moderne golfkølle. Der fikk du din... tenkte jeg triumferende.

Triumfen ble betraktelig dempet da jeg så at den lille eklingen plutselig skjenet skarpt mot høyre, for deretter å forsvinne inn i floraen som en støkket lirype. Jeg kan sverge på at jeg hørte et sadistisk flir fra ballen i det den forsvant bak åskammen.

Tanken på en tur inn i jungelen for å lete etter en førti kroners golfball var ikke fristende, ikke var jeg kledd for en slik ekspedisjon heller.

Brødrene Callaway

Derfor tok jeg da fram den siste av de tre brødrene Callaway, og håpet at han ikke var som sine to brødre, at han tvert i mot var den snille og greie som var oppsatt på å gjøre jobben

sin til alles tilfredshet, akkurat som i eventyret.

Jeg prøvde med det gode, godsnakket med den, kysset den og lovet å vaske den godt etter dagens spill.

Deretter la jeg den forsiktig til rette på en ny fin peg, en rød en denne gang. Det kunne jo være fargen på pegen som brødrene Callaway var ekstra nøye på.

Den ubarmhjertige virkeligheten

Så flesket jeg til den tredje av nevnte brødre, kikket deretter lynsnart opp for å få bekreftet det perfekte golfslag. Men nei, dette var ikke som i eventyret. Dette var den ubarmhjertige virkeligheten.

FAKTA:

Hitra Golfklubb

Hitra golfklubbs 9-hulls bane ligger i vakre omgivelser på Åkset, helt ned mot Trondheimsleia. Banen er åpen for gjestespillere, og Hitras milde klima med lite snø gir en lang golfsesong for gjester og klubbens egne medlemmer.

Klubben ble stiftet i 2001, og banen åpnet i 2006. Klubben har i dag ca. 130 medlemmer.

Tror noen at den virkelig lettet? Langt i fra, den freste av gårde langs gresset lik en hvit overvektig markmus, altså omtrent så lavt som det er mulig å befinne seg på denne jord. Men det var ikke det verste. I det farten avtok, etter ca. åtte meter, så jeg helt tydelig at ballen ikke rullet... den løp. Det er helt sant, og nå lignet den virkelig en markmus. Forskjellen er at markmusa har fire føtter, mens golfballene mine har bare to. Og de to små føttene gikk som trommestikker under den korpulente kroppen.

Men løp den ned fairwayen og mot flagget der fremme? Jeg fulgte spent med, kanskje jeg endelig hadde funnet en snill golfball? Neida, beistet tok selvfølgelig av mot høyre og stakk til skogs.

Og da hadde jeg fått nok. Med hevet driver satte jeg etter med mord og andre stygge greier i tankene. Den ballen skulle kverkes om det så var det siste jeg gjorde. Jeg fikk et glimt av jævelen i det den smatt bak en stein for å gjemme seg. Jeg rundet steinen rett i hælene på den klar for slag, bare for å oppdage at svinepelsen hadde gravd seg ned. Ikke bare var den utstyrt med føtter, den hadde armer til å grave med også. Det kunne ikke være noen annen forklaring på dens fravær. Den hadde forstått faren som lurte, og gravd seg ned i tide, som det heter.

Mens tre firedeler av gruppa ruslet ned mot sine tålmodig ventende baller, kreket en kvart flight seg opp mot pro-shopen for å kjøpe nye. Og denne gangen skulle også jeg ha golfballer med vinger og uten høydeskrekk, akkurat som de andre.

Spillet

*I kortklipt og mykt
Er det godt å være.
I hinder og kratt
Har du enda meget å lære.*

*Ikke dvel
I sinne og anger.
Finn den korteste vei
Tilbake til irgrønne ganger.*

*Finn din rytme
Sammen med andre.
Og hjertet vil banke
I takt med der du vil vandre.*

MAN

Idar Kristiansen – elsket og omstridt lærer og forfatter i Knarrlagsundet for 50 år siden

I denne artikkelen ønsker jeg, så godt det lar seg gjøre, å gi et bilde av læreren, forfatteren og mennesket Idar Kristiansen. Minnene og meningene om den eksentriske mannen er mange og de er delte. Derfor vil jeg ikke på noen måte hevde at det jeg skriver er den ”totale og sanne historie”. Å skape et absolutt bilde - femti år etter - krever fullstendige nedtegnelser fra flere som lærte ham å kjenne. Dette er min historie, dette er slik jeg husker ham og slik er det jeg også ønsker å minnes ham.

Idar Kristiansen var 26 år gammel da han i august 1958 kom til Knarrlagsundet for å begynne som lærer ved datidens folkeskole. Dette var hans andre lærergjerning etter lærerskolen. Han ble en person som kom til å sette mange og varige spor etter seg i lokalsamfunnet.

Allerede første skoletime skremte nylæreren ”vannet” av enkelte elever gjennom sin iltre og skremmende væremåte. Vi som inntil denne dagen hadde gått på en trygg skole under ledelse av lærer Berge, og som hadde gledet oss til å gå på skolen, fikk nå

oppleve noe helt annet. Den lille mannen på 168cm med finsk slektstavle, ravnsvart hår og gnistrende øyne, brølte utover klasserommene og gjorde det klinkende klart at det var han som var sjefen. Han ville på ingen måte finne seg i unnasluntring og forstyrrelser. Han bekjentgjorde at han hadde god informasjon om alle elevene, og pekte med dirrende pekefinger på dem han hadde negative opplysninger om. Beklageligvis var undertegnede en av de utpekte. I dag forstår jeg hvorfor, men den gangen ble jeg, på godt trøndersk, vettaskremt.

Undervisningen tok til med en intensitet som hittil hadde vært ukjent. Kristiansen gikk opp og ned i klasserommet og slo ned på den aller minste form for bevegelse og prat. Allerede den første undervisningstimen måtte jeg marsjere ut på gangen og stå med ansiktet vendt mot veggen. Her måtte jeg stå helt inntil neste time. Elever sto side om side ved kartveggen, med ryggen mot klasserommet og rørte ikke på en finger av redsel for utvidet reprimande. ”Aldri noen gang” – brølte lærer Kristiansen – ”har jeg undervist elever med mindre kunnskap! Har jeg ikke rett?” tordnet han videre

og satte de illsinte, svarte øynene direkte på oss. Og vi, redde som vi var, torde ikke annet enn å være enige og nikke samtykkende. Min søster, som var året eldre enn meg, torde rett og slett ikke gå på skolen de neste fjorten dagene. Det var hun ikke alene om.

Foreldre og foresatte begynte å møte opp på skolen for å få til en samtale med den illsinte kvenen. Samtlige ble skyttet ut igjen uten mulighet for en prat. Kommunens skoleledelse ble også satt ”sjakk matt” av den enerådende læreren og fikk klar ordre om å holde seg unna. Han godtok ingen form for innblanding i undervisnin-

FAKTA:

Idar Kristiansen

Idar Kristiansen født 1932 i Honningsvåg - død 1985. Prisbelønt forfatter/lyriker og lærer i Knarrlagsund i perioden 1958/61. Kristiansen har blant annet skrevet ”Kors-tog mot Kautokeino” i 1970. Historien er hentet fra det samiske miljøet og gir gode og korrekte beskrivelser om hvilke konsekvenser og farer unyansert vekkelse kan medføre. Historien ble filmatisert i 2008.

gen. Der ville han være suveren. Og slik ble det.

Dagene og ukene gikk, og kveldene var besatt med lekselesing. Ikke en eneste elev tok sjansen på å møte uforberedt til skoletimene. Kunnskap om gangetabeller, prosentregning og brøk som det tidligere hadde vært så som så med ble plutselig viktig og ble "trommet inn i hjernebarken" både på skole og hjemme. Gråt, snørr og jammer ble en del av hverdagen, og foreldre terpet fag med sine håpefulle, noe som bidro til at skolefagene satt som spikret før neste skoledag tok til. Pugging av salmevers som tidligere hadde vært svært viktig ble nå avfeid som unyttig. Grammatikk og setningsanalyse overtok. Alle elever ble små forfattere som hver eneste fredag leverte egenproduserte stiler. Når mandagen kom fikk vi dem i retur med kommentarer og røde understrekninger. Kort fortalt, skoledagen ble snudd opp ned etter at lærer Kristiansen overtok roret.

Hvordan det enn gikk til, redselen for "nylæreren" forsvant gradvis og vi tødde etter hvert opp i takt med at vi lærte ham bedre å kjenne. Når våren kom og det første skoleåret nærmet

seg slutten, tok han oss med på ekskursjoner og forklarte oss om blomster, dyr og bergarter. Gradvis fikk skoledagen en annen fasong, og i stedet for kjeft og irettesettelser begynte han å gi ros for god framgang i skolefagene. Det som tidligere hadde vært redsel forsvant og ble erstattet av usikker respekt. Elever og foreldre fant ut at det også banket et varmt og heftig hjerte

under den alltid kritthvite skjorten til lærer Kristiansen. Uansett, hverdag eller helg, om vi oppholdt oss i klasserommet, i skolegården, på fotballbanen eller ute i Guds frie natur – lærer Kristiansen brukte alltid hvit, nystøket skjorte og sorte velpressede benklær. Jeg kan aldri erindre at jeg så ham i annet antrekk. Elegant og uklanderlig kledd, til enhver tid. Og mannen som hadde skremt "vannet" av oss viste seg å være av kjøtt og blod og ikke særlig annerledes enn alle oss andre.

*"Aldri noen gang har jeg
undervist elever med mindre
kunnskap!
Har jeg ikke rett?"*

Et annerledes bygdesamfunn

Lærer Kristiansen var ikke bare lærer, han hadde også et privatliv. Lærergjerningen, på lik linje med lensmannens og prestens, skulle være lytefri. Grensegangen mellom sømmelighet og usømmelighet var trukket opp gjennom generasjoner, og den

minste form for avvik fra det normale ble straks registrert og videresendt gjennom et godt utviklet meldingsystem. Et meldingssystem som ikke bare viderefremmet små og store hendelser, men som også tok seg av alle former for meningsutvekslinger og videreutviklet dem både i form og alvorlighet. Hvem kjenner ikke igjen: "Du må ikke si at jeg har sagt det"? Den som ble omtalt var som oftest den siste som fikk høre det. Dette var hverdagen den gang og kanskje finner vi også islett av det samme i dagens moderne bygdesamfunn.

Knut Hamsun beskrev i romanen "Mysterier" den uutgrunnelige og eiendommelige charlatanen Johan Nilsen Nagel som dukker opp i et lite kystmiljø og forarger borgerne med sine innfall og påfunn. Kanskje er det lettere å finne likhetstrekk mellom Hamsuns' stedsbeskrivelse og Knarrlagsundet enn å trekke paralleller mellom de nevnte to herrer, Kristiansen og Nagel.

Var det Idar Kristiansen det var noe "galt" med? Kunne det ikke også være noe med forventningene og ikke minst utryktheten lokalbefolkningen hadde til at et ukjent menneske skulle leve og virke sammen med dem? Var det ikke slik at dersom inntrengerne ikke rettet seg etter bygdas uskrevne, men godt innarbeidede regler, ble de ansett som annerledes og var dermed ikke velkommen? Ekstra ille ble det om man i tillegg gjorde krav på og hevdet sine meninger og gikk i utakt med det aksepterte. Vissheten om at

Kristiansen brakte med seg noe illevarslende og ukjent fra et fremmed og farlig storsamfunn til et lukket, og på mange måter avsondret bygdemiljø, kunne umulig aksepteres og i langt mindre bli godtatt som en gylden leveregel av de som etter hvert var blitt hans motstandere. Bygdesamfunnet som hadde hatt aksept for ulikheter delte seg – for og i mot – de verdslige på den ene siden og det vi ynder å kalle bedehusmiljøet på den andre siden.

Spørsmålet er; visste Kristiansen hva han gikk til da han valgte å bli lærer i det som kanskje kan beskrives som et snevert og trangsynt samfunn? Var det ikke så at vi inntil dags dato hadde levd i vår egen, lille verden, beskyttet og vernet på alle bauger og kanter uten kunnskap om det som rørte seg i verden utenfor? Dette var lenge før både TV og mobiltelefon. Elektrisitet og radioapparater var også noe nytt og fremmed i de fleste heimer. Vanlig hustelefon, med flere på samme linje, var heller ikke allmannsrett og derfor de færreste forunt å ha. Veiforbindelsene mellom nærliggende grender var dessuten ikke utbygd slik vi kjenner det i dag. Sett ut fra et slikt ståsted er det naturlig å begripe at kommunikasjon og meningsutvekslinger ble begrenset.

De viktigste lokaliteter for nyhetshungrige var butikken og dampskipskaia. Det som ikke ble tatt opp der hadde ikke nyhetens interesse og ble ikke ofret et ord, eller sagt på en annen måte; det ble forbigått i stillhet.

Bedehuset, ungdomshuset og skolen hadde andre viktige funksjoner i lokalmiljøet. I mitt tilbakeblikk ønsker jeg i særdeleshet å sette fokus på skolen og på bedehuset og lærer Idar Kristiansens påvirkning på begge steder.

Jeg er usikker på om det som skjedde i bygda den gangen er blitt glemt. Faktisk tror jeg ikke det. Men heldigvis har vi lov til å anta at vi femti år senere, har både lov og plikt til å rette henvendelser – både kritiske og nødvendige for å få svar på enkelte spørsmål. Mange jeg har snakket med sitter tilbake med mange positive erindringer om Idar Kristiansen. Imidlertid ønsker jeg ikke å underslå at det også er enkelte som tenker annerledes og som viser til mange underlige påvirkninger han sto for rent innledningsvis, både som lærer og senere også som medborger i lokalsamfunnet.

Vekkelse og omvendelse

Like etter Kristiansens inntreden som lærer gikk det en vekkelse over bygdesamfunnet. Predikant Kirkenær inntok bedehuset og startet sin misjonering hele 15 uker til ende. Nå var det ikke slik at misjonering var et ukjent begrep – snarere tvert i mot, men varigheten, gjennomføringen og intensiteten var annerledes enn tidligere. Lærer Kristiansen var ikke alene om å ha meninger om det som skjedde i bedehuset, men han var trolig den eneste som tok opp kampen og forsøkte å rettfærdiggjøre at det fantes

et levelsesverdig liv også utenfor bedehusets saler.

Det lærer Kristiansen ikke aksepterte var vekkelsespredikantenes metoder om vekkelse, anvendelse og pietistisk fromhet - det som har fått benevnelsen erfaringsteologi. I denne forbindelse er det viktig å vise til skildringen Korstog mot Kautokeino som Kristiansen skrev og utga i 1970. Historien er hentet fra det samiske miljøet og gir gode og korrekte beskrivelser om hvilke konsekvenser og farer unyansert vekkelse kan medføre. Historien ble filmatisert i 2008.

Mange ønsker å benevne Kristiansen som ateist, en person som tok avstand fra det kristne budskap. Dette er ikke korrekt. I følge uttalelser av ham selv så var han ikke gudfryktig, men valgte å gi sine elever en "god, kristelig og moralsk oppseding" og derigjennom bidra til at kristendomsfaget ble en viktig del av undervisningen i skolen. Det var predikantens sort/hvit misjonering og bekjennelseslære; enten er du en kristen eller så er du for-tapt, han gikk til kamp mot. "Dette er skremmelsespropaganda og metoder fra Hallesby's dager" – tordnet Kristiansen.

Artikkel i Dagbladet

Lørdag 22. april 1961 presenterte Dagbladet en artikkel som skapte et forferdelig rabalder, og Kristiansens forhold til kristenfolket ble ytterligere forverret. Jeg fikk artikkelen oversendt fra Kristiansen og han fortalte meg i

Idar Kristiansen. Foto: Torggrim Rath Olsen.

etterkant at han både for egen og for bygdas del valgt å utgi artikkelen etter at han hadde forlatt lærergjernen i Knarrlagsund. Det tror jeg var en meget klok avgjørelse. Jeg siterer:

”Et sted på kysten finnes det en skolekrets med omtrent fem hundre mennesker. For vel et år siden, like etter at et nytt mislykket sildefiske var begynt, kom en Vårherres utsending på besøk. La oss kalle ham hr. Kirkefjern. Hr. Kirkefjern er en mann i førtiårene. Hans utseende er absolutt av de bedre. Med usjarmerende ekte menn på sildefiske blir hr. Kirkefjern litt av en Gud i mange kvinners øyne. For hver gang hr. Kirkefjern forlater stedet, faller det atskillig flere kvinnetårer på kaia enn det gjorde ved Kristi kors, om mine bibelhistoriske kunnskaper er riktige.

Er det av respekt for religionsfriheten at disse sjelforkvaklerne får fortsette å håne så vel ånd som fornuft, så vel kirke som stat, så vel vitenskap som individ. Er det i religionsfrihetens navn de får fortsette å skape nevrologikere av ellers bra, sunne mennesker og at de får fortsette å skape splid mellom skole og hjem, mellom mann og kvinne, mellom foreldre og barn?

Hr. Kirkefjern er barnevenn. Han samler inn de nysgjerrige små fra veien utenfor og sørger for at de gråter seg på kne. Så sender han dem hjem for å hente mamma og pappa.

Og mamma og pappa kommer, før eller siden.

Det er så rart med det: Om ditt barn kommer gråtende og gir deg valget mellom Jesus og Satan, da kan ditt barn være vanskelig å stå for. Du gjør kanskje som de andre, dine naboer og venner, du går til bedehuset og kneler foran hr. Kirkefjern”.

Dette får være det jeg viser til fra kronikken. Det er saftig kost og jeg ønsker ikke stå inne for et ”enda ord” av det han skrev, men jeg finner ingen grunn til å verne om det skrevne ord nærmere femti år etter at det sto på trykk. Tegningen av Hammarlund (Dagbladets berømte tegner) som med skarpe streker tegner et bilde av vekkelsen forsterker teksten skrevet av Kristiansen.

En hendelse som jeg har vanskelig for å glemme er en dag i skoletiden da predikant Kirkenær’s stemme med full kraft hørtes ut over skoleplassen og inn i klasserommene. Forkynnelsen ble sendt ut fra høytalere på utsiden av bedehusveggen. Lærer Kristiansen reagerte momentant og styrtet på dør. Ikke mange sekundene senere kunne vi høre hans røst gjennom høytalerne idet han sprang inn i bedehuset og ba predikanten slutte å forstyrre skoleundervisningen. Han tok bokstavlig talt ”saken i egne hender” og røsket ut ledningene til høytalerne. Vel tilbake i klasserommet, seg han ned på stolen bak kateteret og ropte utover klasserommet med oppgitt stemme: ”Ta fri resten av dagen!”

FRA WIKIPEDIA

Idar Kristiansen

Idar Kristiansen (født 1932 i Honningsvåg, død 1985) var en norsk forfatter. Tidlig i barndommen flyttet familien til Kåfjord i Troms, der han bodde det meste av livet. Hans far var fra Kåfjord og moren fra Lynge. Etter gymnaset utdannet han seg til lærer ved Tromsø lærerskole. Forfatterdebuten kom med diktsamlingen Sanger fra en tundra i 1957. I 1970 kom Korstog mot Kautokeino, en dokumentarskildring av Kautokeino-opprøret på 1850-tallet. Hovedverket hans var serien Kornet og fiskene i fire bind om den finske innvandringen til Finnmark, Svanevinger i nord (1978). Den salte åkeren (1979). Stiene fører til havet (1980) og Guds nåde nordpå (1981). Han ble nominert til Nordisk Råds litteraturpris i 1981 for serien. Romanserien ble filmatisert av Lasse Glomm, og fikk tittelen Havlandet. Filmen er basert på de to første bøkene i serien og hadde premiere i 1985. I 1983 kom kriminalromanen Regnskap i rødt ut. Den siste boken hans, Nådekvalpenes dal, kom ut posthumt i 1985. Boken var tenkt å være den første i et tre-bindsværk om evakueringen og brenningen av Finnmark under andre verdenskrig, men han fikk bare ferdig første bindet før han døde.

Film:

Svanevinger i nord og Den salte åkeren var utgangspunktet for den norske filmen Havlandet fra 1985, regissert av Lasse Glomm.

Bøker

Sanger fra en tundra – dikt (1957)
Alt du trodde glemte – dikt (1961)
Korstog mot Kautokeino – dokumentarbok (1970)
Svanevinger i nord – roman (1978)
Den salte åkeren – roman (1979)
Stiene fører til havet – roman (1980)
Guds nåde nordpå – roman (1981)
Brenninger forut – noveller og dikt (1982)
Regnskap i rødt – roman (1983)
Nådekvalpenes dal – fortellinger (1985)

Siv – nyttevekst eller ugress?

I botanisk litteratur er ordet siv betegnelsen for planteslekten Juncus. Juncus er et gammelt romersk navn. Det har sin rot i verbet jungere, som betyr å binde på latinsk. Dette fordi stråene har vært brukt til fletting.

På folkemunne brukes uttrykket siv også om andre sumpplanter med ranke stengler og mer eller mindre smale blad, inkludert takrør *Phragmites australis* (syn. *P. communis*) og sivaks *Scirpus* spp. Bruken av takrør som tekkingsmateriale er kjent i England og Danmark helt tilbake til middelalderen.

Et ordtak fra Jylland, som handler om det å være godt forberedt til vinteren, er som følger: "10 000 tørv, 10 traver siv og en gris så går det aldrig galt" (1 trave = 20 neg). Sivaks råmaterialer til småindustri med produksjon av sivsko i Danmark og Norge.

På Hjelmeland i Ryfylke ble sivaks hentet fra vann på Jæren og brukt til fletting av setene i Jærstolene. Om det har vært brukt som nyttevekst på Hitra og Frøya har jeg ikke opplysning om. Hvis noen av Skarvsettas lesere har kjennskap til bruken av siv i Trøndelag, ta vennligst kontakt.

Forskjellige arter av siv *Juncus* spp. Etter Fægri (1970), *Norges Planter*, Bind III, plansje 16.

I denne artikkelen skal vi se nærmere på den mindre kjente bruken av lyssiv *Juncus effusus* og knappsviv *J. conglomeratus*. Plantene kjennes først og fremst på de store, faste tuene og på stråenes høyde. De to artene ligner mye på hverandre, og folk flest har neppe skilt mellom dem. Lyssiv har friskt grønne, glatte og glinsende strå, mens stråene på knappsviv er matte, grågrønne og litt ru. Begge artene er vanlige på våt, myrete eng. Lyssiv er mest utbredt og finnes så langt nord som i Vesterålen. Artenes utbredelse har økt i omfang de siste årene, spesielt i kystnære kommuner på Vestlandet. De gir imidlertid et fôr med dårlig smak og næringsverdi, og spredning av sivet ødelegger kvaliteten på avling og beite. Derfor har forsøksringene på Vestlandet sammen med Bioforsk Vest startet et fireårig prosjekt for å teste ut rimelige og effektive metoder for å kontrollere ugraset. Før i tiden hadde folk i områder rundt Nord-Atlanteren et helt annet forhold til disse artene. Plantene var betraktet som svært viktige utmarksressurser.

Hos våre naboer i vest

På begynnelsen av 1990-tallet foretok jeg flere reiser til Shetlandsøyene for å intervju eldre mennesker om levevilkår og naturalhusholdning. Mange av dem jeg snakket med var født rundt 1900. De fortalte i detalj om innhøsting og tilvirkning av ulike materialer til mange slags husgeråd. Noen av de mest omfattende beretninger handlet om kurvmaking.

Lyssiv *Juncus effusus* på Shetland. Foto: Amy Lightfoot.

Sjømanns- bødi med oppstendere og flettetau av lyssiv. Foto: Amy Lightfoot

Shetlandsøyene er for det meste trebare. Dette har påvirket materialbruken i både byggeskikk og tilvirking av husgeråd. Mens folk i Norge har anvendt trevirke, har shetlendingene måttet ta til takke med halm fra den gamle shetlandske havren, høymole og lyssiv i tilvirking av bærekurver. Det er i beskrivelsen av bærekurver brukt hos våre naboer i vest at det norrøne ordet net (flettverk av snorer og tråder) virkelig kommer til sin rett. Kurvene heter kessi eller bødi og består av staver i ulike materialer

bundet sammen med tau tvunnet av lyssiv eller halm. Navnene stammer fra norrønt kass eller kjess som betyr ryggkurv, og bytta (bøtte). Shetland ligger midt i Nord-Atlanteren og tilhører i dag Storbritannia, men har en fortid som del av Norge. Av den grunn finnes det mange ord med norrønt opphav. Kurvene er klassiske eksempler på økologisk forsvarlig ressursbruk. Jeg trekker det her frem til inspirasjon for dem som har lyst til å se bruken av materialer i nærmiljø fra et annet perspektiv.

Flettetauet som kalles simmen (fra norrønt simi, som betyr tau) lages av tvinnete halmstrå, eller helst tørket lyssiv. Sivtauet var sterkest. Tau av tvunnet siv ble også brukt til sikring av last transportert på hesteryggen

Mange fortalte fra sin barndom at siv var en ettertraktet utmarksressurs og at det var rift om tilgang på gode sankeplasser:

”Det var nesten ingen som gjorde dette lenger i min tid, men jeg husker bestefar fortalte at de pleide å gå til Skatster. Sivet vokset godt der, ble riktig langt, men det måtte gjøres om natten for at de ikke skulle bli oppdaget. Skatster floss (siv) det var riktig sort.”

Bobby Mowat (f. 1922)

”Bestefar tok oss med som barn for å hjelpe til med å plukke siv. Vi skar det aldri, men plukket. Støttet røttene med én hånd og drog opp stilkene med den andre. Bestefar var meget påpasselig med hvordan vi drog dem opp. På denne måten fikk vi litt større lengder (1 cm), sivet var spist i begge ender, og det ble sterkere og ryddigere tau. Noen mente at det var galt å dra sivet opp. De trodde vel at det ville bli utryddet. Alle trengte det til kessies, bødies (fig. 5-6) og taktekking. I dag er det mer siv enn noen gang i utmarka.”

Joann Garrick (f. 1906)

Sivet ble tørket, buntet og hengt innendørs under tak for senere bruk. Man trengte cirka 132 fot to-lagt, blyanttykt tau til hver kurv. Det vil si at betydelige mengder måtte høstes. Husker vi på at ethvert arbeidsført menneske slet ut flere kurver i

Sikringsnett over hestelast på Unst. Foto: Shetland Museum.

året, forstår vi bedre Joanns nøkterne kommentar om å dra opp sivet for å få det "litt lengre". Kurvmaking, og det å tvinne simmens for hånd, var manns arbeide om vinterkveldene. Kvinnene var opptatt med strikking som hjemmeindustri.

I tillegg til tauverk og flettematerial til kurver ble lyssiv også brukt til taktekking i kombinasjon med halm, særlig på mindre uthus.

Lyssiv til veke

Navnet lyssiv hentyder til plantens bruk som veke i tranlampen eller kola (bilde 5). Praksisen var utbredt både på Shetland og i Norge. Når lyssiv skulle brukes som veke ble det samlet ved voksende måne.

Dette var ofte barnarbeid. Strået ble skrellet for å avdekke den svampaktige mærgen og tørket. Når enden på veken ble lagt i en beholder med tran og ble godt gjennomtrukket, kunne det tennes.

I England brukte man smeltet talg med lyssiv som veke til å lage små talglys (rushlights). Den form for bruk er ikke kjent i Norge.

Biologisk mangfold

Knapphet på ressurser i marginale samfunn var årsaken til en utrolig oppfinnsomhet i eldre tid. Eksemplene på betydningen av biologisk mangfold for tidligere generasjonerens evne til å overleve er lærerik.

Tankegangen har vi bruk for også i dag, i en tid når alt som umiddelbart ikke kan omsettes i penger betraktes som et problem.

Litteratur (og supplerende lesning)

- Andersen L, 1981. Siv og rør: husflid og håndverk i Ugglehuse ved Randers fjord. Kulturhistoriske Museum, Randers, Danmark.
- Følkestad J, 2009. Siv – et aukende problem i eng og beite. Landbruk Nordvest 2, 16.
- Fægri K, 1970. Norges planter. Blomster og trær i naturen. JW Cappelens Forlag AS, Oslo.
- Høegh OA, 1976. Planter og Tradisjon. Universitetsforlaget, Oslo, Bergen, Tromsø.
- Lightfoot A, 2009. Plastposens forgjenger. Norsk Husflid 1, 21-26.

*Kola (tranlampe) på Shetland.
Foto: Amy Lightfoot.*

Boka er utgitt med støtte fra:

Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag © Årsskrift for 2009 – 1.opplag

SKARVSETTA

Redaksjon: Lene Serine Strøm og Svein Bertil Sæther . Kystmuseet - www.kystmuseet.no - Tlf. 72 44 40 10
Design og trykk: Vindfang AS, Mediehuset, 7240 Hitra - www.vindfang.com
Brødtekst satt i Goudy Sans 11/13. ISBN: 9788292243084